

УДК: 658:330.322

**МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЗОНИ ФІНАНСОВОЇ
СТАБІЛЬНОСТІ****Чимшит С.І., д.е.н.***Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту імені
академіка В. Лазаряна***Грабовський І.С., к.е.н.****Арлюкова К.В.***Придніпровська державна академія будівництва та архітектури*

Стаття присвячена проблемі мінімізації фінансово-економічних ризиків підприємства, а саме: максимально швидкому досягненню точки беззбитковості та забезпечення фінансової стабільності. Визначено основні терміни: зона беззбитковості, фінансова стабільність та фінансова стійкість. Розглянуто основна проблема визначення фінансової стійкості та стабільності підприємства. Розглянуто основні методичні засади до формування фінансової зони стабільності підприємства. Сформовано поняття «точка фінансової стабільності» та «зона фінансової стабільності». Визначені основні особливості формування грошових потоків підприємства (операційні витрати та надходження), які створюють зону фінансової стабільності. Визначено, що максимально швидке досягнення беззбитковості забезпечує підприємству мінімально необхідні умови функціонування, таким чином воно як мінімум не погіршує свій фінансово-економічний стан. Крім того, швидке вирішення завдання з забезпечення фінансової стабільності в подальшому дає керівництву широке поле для маневру відносно подальшої стратегії й тактики підприємства.

Ключові слова: беззбитковість, фінансова стійкість, фінансова стабільність, грошові потоки, операційні витрати та надходження.

UDC: 658:330.322

**METHODICAL BASES FOR FORMATION THE ZONE OF
FINANCIAL STABILITY****Chymshit S., Dr.of Econ.Sc.***Dnipropetrovsk national university of railway transport named after V. Lazaryan***Grabovskiy I., PhD in Econ.Sc.****Arlyukova K.***Prydniprov's'ka State Academy of Civil Engineering and Architecture*

The article is devoted to the problem of minimizing the financial and economic risks of the company, such as quickly achieving of the break-even point and ensure of financial stability. The basic terms are defined: breakeven zone, financial stability and financial steadiness. The basic problem of determining the company's financial soundness and stability is considered. The main methodological principles of forming

the financial stability zone of the enterprise are considered. The concept of «financial stability point» and «financial stability area» are formed. The main features of the enterprise's cash flow forming (current expenses and revenues), which create a zone of financial stability, are defined. There is determined that the most rapid achievement of breakeven provides the company with minimal conditions of functioning, so at least does not worsen its financial and economic situation. In addition, the rapid solution of the financial stability problem in the future gives to the management the wide scope of maneuver regarding the further strategy and tactics of the company.

Keywords: profitability, financial stability, financial steadiness, cash flow, operating expenses and revenues.

Актуальність проблеми. Фінансово-економічний потенціал підприємства – це, перш за все, мінімізація ризиків та стабільність функціонування. Головна умова мінімізації фінансово-економічних ризиків – це максимально швидке досягнення точки беззбитковості та забезпечення фінансової стабільності. Вдасться підприємству отримати великі прибутки чи ні, це вже питання другорядне. Головне в умовах нестабільності та динамічності зовнішнього середовища – отримання такого результату, який би дозволяв підприємству підтримувати заданий режим функціонування та розвитку. Максимально швидке досягнення беззбитковості забезпечує підприємству мінімально необхідні умови функціонування, таким чином воно як мінімум не погіршує свій фінансово-економічний стан. Крім того, швидке вирішення завдання з забезпечення фінансової стабільності в подальшому дає керівництву широке поле для маневру відносно подальшої стратегії й тактики підприємства.

Аналіз останніх наукових досліджень. Практичні аспекти аналізу беззбитковості виробництва та фінансової стабільності досліджують багато вітчизняних та закордонних економістів, серед яких можна виділити праці В.Г. Андрійчука, В.І. Мацибори, В.К. Збарського, В.С. Забродського, Н.Ю. Іванової, М.Я. Коробова, Ван Хорн Джеймс, А.П. Гречан, Н.М.Деєва, О.О. Терещенко, О.Є.Чорна [1–12] та ін.

Разом з тим зауважимо, що є нагальна необхідність розглянути питання, що пов'язані з «зоною беззбитковості» з точки зору формування та розвитку фінансового потенціалу підприємства. Фактично в цьому сенсі ми повинні говорити не про «зону беззбитковості», а про «зону фінансової стабільності».

Метою роботи запропонувати принципово новий підхід та методичні засади до визначення зони фінансової стабільності

підприємства, який забезпечує більш високу достовірність результатів дослідження відносно традиційного способу визначення зони фінансової стабільності.

Викладення основного матеріалу дослідження. Категорії «точка безбитковості» або «зона безбитковості» є категоріями суто економічними, вони, звичайно ж впливають на фінансовий стан підприємства, але лише опосередковано [13]. Основу категорії «зона безбитковості» складає три поняття, які належать до функціональної сфери економічного механізму підприємства:

1. дохід підприємства (що в розрахунках виражається через середньозважену ціну та обсяги реалізації);
2. постійні та змінні витрати;
3. прибуток.

Слід зауважити, що фінансовий механізм підприємства ґрунтується на інших категоріях, а саме: надходження, виплати, чистий грошовий потік.

Різниця в цих категоріях є дуже суттєвою. Принципова різниця полягає в тому, що доходи й витрати визнають за нарахуванням, надходження та виплати визнають за наявності руху грошових коштів.

Визначимо принципові відмінності. Всі економічні категорії зав'язані на операціях підприємства з виробництва та реалізації продукції. Витрати підприємства можливі лише за умови, коли виконуються основні або допоміжні операції та процеси. Факт виконання операції – це точка виникнення тих чи інших витрат. Не має операцій – не має витрат. В свою чергу, дохід фіксується в точці коли право власності на виготовлену продукцію змінюється.

Отже, витрати – це наслідок здійснення певних технологічних та управлінських операцій та процесів з виробництва та реалізації продукції. Доходи – це зміна власника продукції. Вже на цьому етапі спостерігаються певні проблеми, на які спрямовано систему управлінського обліку підприємства. А саме, витрати в більшій мірі розраховуються за виробленою продукцією, доходи за реалізованою. Проблеми не існує, коли обсяги виробництва дорівнюють обсягам збуту, але коли ці значення не співпадають (а найчастіше саме так і буває), виникають певні проблеми. Суть яких полягає в тому, що існує певна група витрат, що пов'язані з виконанням допоміжних та обслуговуючих процесів і безпосередньо не пов'язані з обсягами виробництва.

В свою чергу, надходження виникають в момент руху грошових коштів із зовнішнього середовища в середину підприємства. Виплати – рух грошових коштів від підприємства у зовнішнє середовище. Безпосередньо ці категорії можуть бути мало пов'язані.

Таким чином, відзначимо наступне. По-перше: доход, як економічна категорія трансформується в три фінансові: аванси, безпосередньо надходження та дебіторська заборгованість. Так, звичайно, доходи породжують надходження, між ними існує тісний причинно-наслідковий зв'язок, не буде доходів, надходження виключаються. Ключовою особливістю є те, що надходження по відношенню до доходів, як правило в часових інтервалах жодним чином не співпадають. Доходи можуть бути, а надходжень ні (дебіторська заборгованість), можуть бути надходження, а не бути доходів (авансові платежі), як випадковість доходи та надходження співпадають у часі та за обсягом. Точкою виникнення доходу підприємства є відвантаження продукції покупцю, т.б. зміна права власності на ТМЦ, що до того часу належали підприємству. Точкою виникнення надходжень є зарахування певних коштів на розрахункових рахунок підприємства. Формально, в довгостроковому періоді за відсутності проблемних боргів доходи підприємства та його надходження в кількісному вимірі мають співпасти. Отже, доходи не можна ототожнювати з надходженнями.

По-друге: різниця між категоріями «витрати» та «виплати» є надзвичайно великою. Перш за все, на відміну від ланцюга «доходи» - «надходження», між витратами та виплатами існує певний причинно-наслідковий зв'язок, але ми не можемо сказати, що витрати породжують виплати. Іншими словами, виплати можуть існувати і без витрат, оскільки витрати є породженням певної діяльності підприємства (основними чи допоміжними процесами та операціями). Отже, якщо підприємство нічого не виробляє, то певних категорій витрат існувати не може (наприклад, витрати сировини, електроенергії тощо), але при цьому виплати можуть бути. Друге, не всі витрати призводять до виплат і навпаки. Третє, витрати підприємства можуть мати різні носії, це можуть бути час коли вони виникають, окремі операції чи процеси з виробництва та реалізації продукції, обсяги продукції, тощо. Згідно з цим вони можуть по різному обліковуватися та аналізуватися. Виплати ж підприємства прив'язані лише до кількості необхідних для

виробництва факторів: кількість придбаного обладнання, обсяги закупки сировини, фонд оплати праці, оплата за використану електроенергію тощо. Виплати, як і надходження по відношенню до доходів, як правило в часових інтервалах жодним чином не співпадають з витратами.

По-третє: оскільки прибуток підприємства визначається як різниця між доходами та витратами, а чистий грошовий потік як різниця між надходженнями та виплатами, то звичайно, що ці категорії принципово різні. Фактично чистий грошовий потік визначається наступним чином:

$$ЧГП = ЧП + АмВ \quad (1)$$

де ЧГП – чистий грошовий потік;

ЧП – чистий прибуток;

АмВ – амортизаційні відрахування.

Але така формула є суто теоретичною та справедлива за декількох умов: підприємство отримало всі кошти за відвантажену продукцію, підприємство розрахувалося за всіма зобов'язаннями, підприємство не збільшило залишків сировини та готової продукції на складах по відношенню до минулого періоду, підприємство не купувало нових основних фондів. На практиці це не можливо, тому фактично чистий грошовий потік розраховується наступним чином:

$$ЧГП = ЧП + АмВ \pm \Delta OA \pm \Delta ПЗ \quad (2)$$

де ΔOA – різниця (приріст) обігових активів;

$\Delta ПЗ$ – різниця (приріст) поточних зобов'язань.

Як висновок з вище зазначеного, зауважимо, що далеко не завжди фінансовий та економічний стан (або потенціали підприємства) є тотожними. Дуже часто покращення економічного потенціалу підприємства відбувається за рахунок погіршення фінансового потенціалу і навпаки.

Виходячи з цього є нагальна необхідність розглянути питання, що пов'язані з «зоною беззбитковості» з точки зору формування та розвитку фінансового потенціалу підприємства. Фактично в цьому сенсі ми повинні говорити не про «зону беззбитковості», а про «зону фінансової стабільності». Основу цієї зони буде складати не нульовий прибуток підприємства, а збалансований чистий грошовий потік від операційної діяльності. Саме чистий грошовий потік від операційної діяльності (позитивний чи негативний) буде визначати дефіцит чи надлишок фінансових ресурсів, а отже і необхідність залучення

додаткових фінансових ресурсів для його балансування. В свою чергу все це визначає стан та перспективи фінансової стійкості підприємства.

Отже, метою забезпечення фінансової стабільності є збалансовані грошові потоки від операційної діяльності, т.б. такі, що не потребують залучення зовнішніх джерел фінансування. Слід зауважити певний термінологічний аспект: в нашому випадку слід розрізняти поняття «фінансова стабільність» та «фінансова стійкість».

Фінансова стабільність це – фінансовий результат операційної діяльності підприємства, який полягає у відповідному балансі грошових потоків. Іншими словами, це такий склад та структура надходжень та виплат за операційною діяльністю підприємства, які призводять до певного показнику чистого грошового потоку: дефіцит або надлишок фінансових ресурсів і саме від операційної діяльності.

Фінансова стійкість це – здатність підприємства зберігати рівновісну структуру активів та пасивів, що гарантує його поточну та перспективну платоспроможність та інвестиційну привабливість в межах допустимого рівня фінансових ризиків. Інакше фінансову стійкість можна також визначити як рівень боргового навантаження підприємства.

Фінансова стійкість як категорія зав'язана на таких аспектах як співвідношення власних та запозичених коштів, що в свою чергу формує платоспроможність підприємства як в поточному та довгостроковому періоді. При управлінні фінансовою стійкістю підприємства, його фінансовий менеджмент враховує два протилежні аспекти: фінансові ризики одного боку, дохідність власного капіталу та темпи розвитку підприємства з іншого. Фактично управління фінансовою стійкістю – це балансування та пошук оптимального співвідношення власного та запозиченого капіталу підприємства з урахуваннями цих завдань.

Отже, генезис цих понять наступний: першоосною є фінансова стабільність, яка формується на результатах операційної діяльності підприємства, а вже на її основі формується фінансова стійкість. Отже, фінансова стійкість – наслідок, а фінансова стабільність – причина. Цілком можливі ситуації, коли підприємство має позитивну фінансову стабільність, але при цьому негативну фінансову стійкість та навпаки. В перспективі, за умови якісного фінансового менеджменту, позитивна фінансова стабільність завжди буде формувати позитивну фінансову стійкість та навпаки. Але в поточному часі може існувати певний розрив між цими категоріями.

Виходячи з вище зазначеного, зауважимо, що умова настання фінансової стабільності така: чистий грошовий потік від операційної діяльності в певному періоді (один рік) повинен як мінімум дорівнювати нулю. Це точка фінансової стабільності підприємства. Все що вище – це зона потенційного розвитку фінансово-економічного потенціалу, все що нижче – це зона проїдання.

$$(ЧГП_{оп} = ОН - ОВ) \geq 0 \quad (3)$$

де ЧГП_{оп} – чистий грошовий потік від операційної діяльності

ОН – операційні надходження;

ОВ – операційні виплати.

В цьому сенсі формула розрахунку загального чистого грошового потоку (2) нас не влаштовує, оскільки в показнику чистого прибутку (ЧП) міститься результат інвестиційної діяльності та фінансової діяльності. Зауважимо, що ці два види діяльності є допоміжними, т.б. вони обслуговують та балансують операційну діяльність, а також створюють умови для її розвитку. Фундамент фінансово-економічного потенціалу формує саме і лише операційна діяльність підприємства.

В операційних надходженнях будуть враховуватися лише надходження від продажу продукції підприємства. Сюди не включаються доходи від продажу сировини, товарів та інші операційні доходи. Лише стабільний продаж продукції є запорукою успішного функціонування підприємства, всі інші процеси тимчасові.

Для початку необхідно визначити деякі особливості обліку та розрахунку фінансово-економічних показників в системі бухгалтерського обліку в Україні. Операційні надходження, що мають відобразитися в Формі 3 в вітчизняній системі бухгалтерського обліку це, по суті, не надходження, а доходи або виручка. Звичайно, якщо розглядати питання співставлення доходів та надходжень з точки зору нескінченності (часового інтервалу), то за умови відсутності проблемних боргів в сумі доходи будуть дорівнювати надходженням, різниця лише у часі конкретних платежів.

Отже, фактично операційні надходження підприємства можна розрахувати наступним чином:

$$\text{Надходження} = ДПП \pm \Delta ДЗ \pm \Delta А \quad (4)$$

де: Д – доходи від продажу продукції;

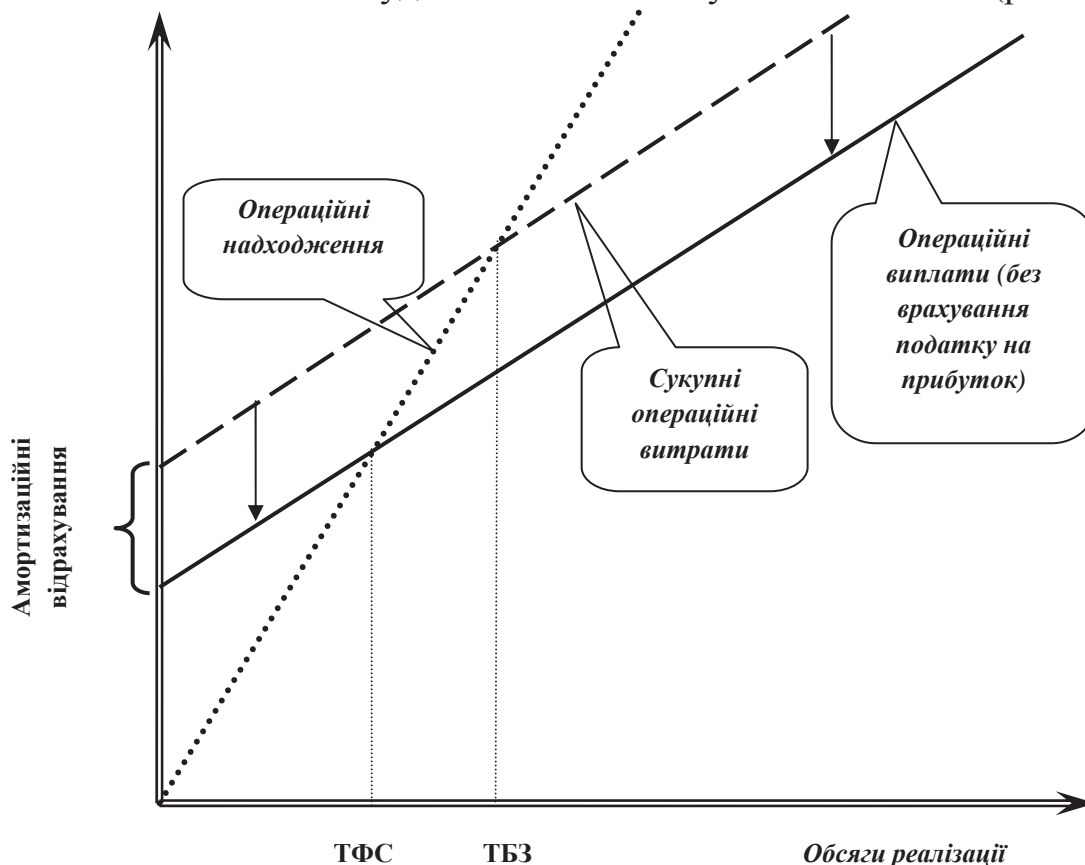
ΔДЗ – зміна дебіторської заборгованості;

ΔА – зміна в авансових платежах.

Фактично операційні надходження мають визначатися за рухом коштів за дебітом лише одного бухгалтерського рахунку – 31 «Рахунки в банках». Таким чином, можна зробити висновок, що точно визначити показник операційних надходжень з прийнятої форми звітності в Україні практично не можливо.

Визначимо особливості визначення операційних виплат підприємства.

Найголовніше, що слід відзначити, не всі витрати підприємства призводять до виплат. Мова йде про амортизаційні відрахування. Іншими словами, по відношенню до витрат, рівень сукупних виплат буде нижчим на рівень амортизаційних відрахувань. Таким чином, за інших рівних умов (без врахування політики управління обіговими коштами та зміни у поточних зобов'язаннях), теоретично точка фінансової стабільності буде нижчою за точку беззбитковості (рис.1).

ТФС – точка фінансової стабільності; ТБЗ – точка беззбитковості

Рис.1. Точка фінансової стабільності по відношенню до точки беззбитковості

В свою чергу існують певні категорії виплат, що не є витратами і жодним чином не пов'язані з ними. Мова йде про:

- податкові платежі (податок на прибуток);
- виплата дивідендів власникам, що відбуваються з отриманого прибутку.

Останнє формально не можна вважати операційними виплатами, але ці платежі здійснюються не з фінансових надходжень та не з інвестиційних, а переважно на основі результатів операційної діяльності та з коштів, що повинні бути реінвестовані у виробництво. Тому методично такі платежі необхідно враховувати у категорію операційних виплат.

Розглянемо певні особливості, що стосуються виплат за такою важливою категорією витрат як сировина. Як в кількісному вимірі так і в часі виплати за поставленою сировиною не співпадають з витратами:

1. Як правило, на переважній більшості підприємств, кількісно сировини закуповується або більше, або менше ніж списується у вигляді витрат в поточному періоді, що в кінці певного періоду буде відображено в зміні залишків сировини на складі. Часто підприємство вимушене закуповувати більшими обсягами сировину для забезпечення безперебійного та ритмічного виробництва. І останнє, закупівля сировини більшими партіями, ніж використовується – це податковий захист (ПДВ).

2. Послідовність виникнення витрат та платежів за сировиною, що використовується у виробничому процесі наступна: спочатку відбуваються постачання сировини, а потім витрати, ніяким чином витрати не можуть з'явитися раніше надходжень сировини. Точка настанні витрат змінитися не може – це початок виробничого процесу. В свою чергу точка оплати за поставлену сировину може варіюватися: вона може бути раніше, може бути пізніше, а може і співпадати.

Інший важливий аспект стосовно витрат підприємства полягає в тому, що переважна більшість витрат та виплат розірвані у часі та не можуть співпадати за цим параметром ні в якому разі. Перш за все це стосується витрат на оплату праці, податкових платежів та платежів у позабюджетні фонди.

Інформацію про виплати та надходження підприємства надає нам Форма 3 бухгалтерського обліку «Звіт про рух грошових коштів», в нашому випадку нам необхідні лише дані з операційної діяльності, т.б. перший розділ цієї форми.

Отже, відзначимо, що фінансова стабільність – це точка або зона, в якій операційні надходження за поточний період дорівнюють операційним виплатам. Іншими словами, надходження від основної діяльності підприємства повинні покривати поточні потреби у фінансових ресурсах.

Можна сформулювати і інакше, фінансова стабільність – точка або зона, в якій операційні надходження за поточний період дорівнюють операційним та обов’язковим фінансовим виплатам. В цьому визначенні ми додали «обов’язкові фінансові виплати». До цієї категорії належать виплати з погашення банківських та інших кредитів, сплати відсотків або погашення облігацій. Таким чином, можна визначити «нормальну зону/точку фінансової стабільності» та «розширену зону фінансової стабільності».

За аналогією з зоною безбитковості у підприємства будуть умовно постійні виплати (наприклад, виплата заробітної плати адміністративно-управлінському персоналу, оплата оренди, певних видів податків тощо), а будуть змінні виплати, які будуть прив’язані до ділової активності підприємства.

За аналогією з зоною безбитковості, при розрахунку зони фінансової стабільності точок виходу сукупних виплат за операційної діяльності також дві, що відповідає рівню постійних витрат за мінусом амортизаційних відрахувань [13]. Як правило постійні витрати представляють собою і постійні виплати. Таким самим чином операційні виплати можуть коливатися, але головний чинник в даному випадку – взаємовідношення з постачальниками. В даному випадку ми повинні досліджувати залежність операційних виплат від операційних витрат.

Аналогічним чином підприємство не може заздалегідь точно визначити свої операційні надходження, оскільки заздалегідь не має сто відсоткової впевненості у точних показниках доходів. Є певний план, який має відповідні припущення та коливання.

Таким чином, що на практиці в силу певних обставин ми не можемо заздалегідь визначити ту саму єдину точку, де операційні надходження та операційні виплати співпадуть. Це можливо зробити лише пост-фактум. Таким чином формується зона фінансової стабільності (рис. 2).

Отже, зона фінансової стабільності – це зона, що формується відповідними до конкретних умов господарювання сукупними операційними надходженнями та операційними виплатами, в якій чистий грошовий потік від операційної діяльності дорівнює нулю. В такому випадку операційна, а отже основна, діяльність підприємства не потребує додаткових фінансових ресурсів, а отже фінансова стійкість підприємства як мінімум не погіршується.

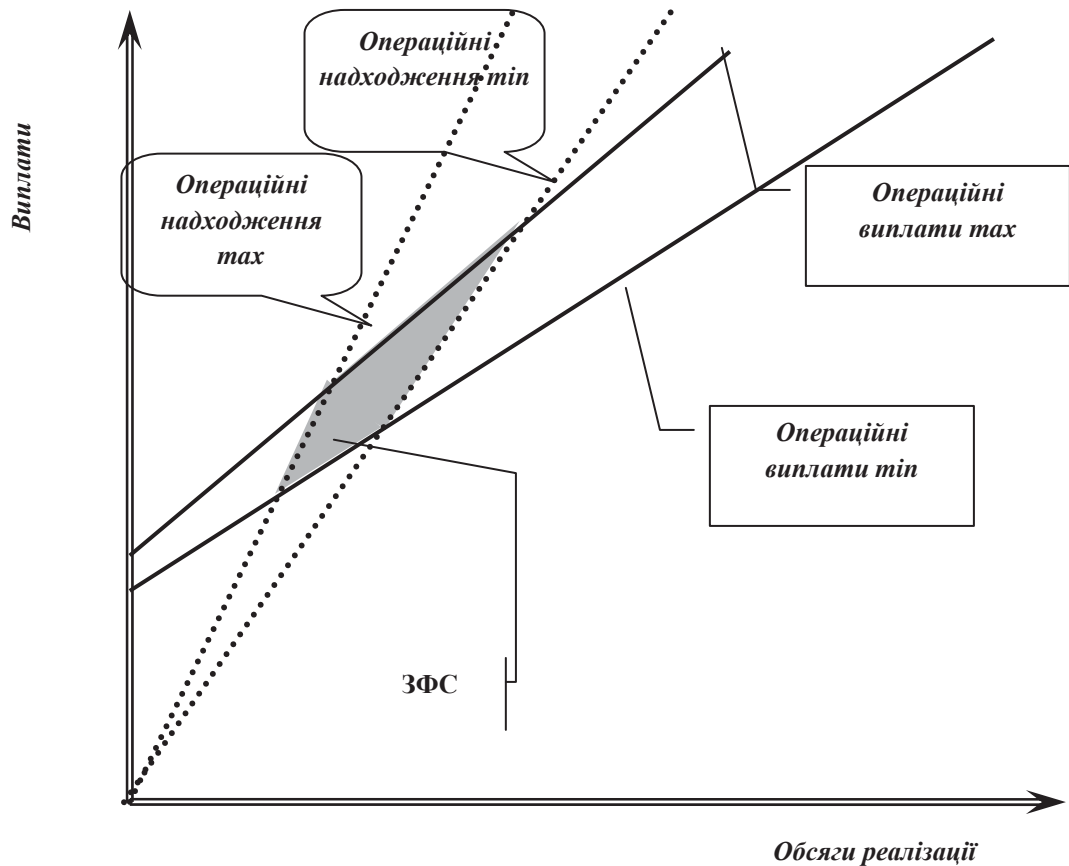

Рис. 2. Зона фінансової стабільності підприємства

Зауважимо, що зона фінансової стабільності по відношенню до зони беззбитковості буде мати певний лаг. Кількісно за найкращих умов ці дві зони будуть не співпадати на розмір амортизаційних відрахувань та на певний проміжок часу. Час, на який зона беззбитковості буде випереджати зону фінансової стійкості (хоча не виключно і навпаки) буде визначатися тривалістю операційних циклів.

Відзначимо також, що поряд з аналізом самої зони фінансової стабільності велике значення буде мати і часовий лаг, що пов'язує її з зоною беззбитковості. Значне відставання у часі буде свідчити про розтягнуті фінансові цикли підприємства, що значно ускладнює систему фінансового менеджменту.

Зауважимо, що прибуток не завжди означає наявність позитивного чистого грошового потоку від операційної діяльності і навпаки. Так само збиток автоматично не означає негативний чистий грошовий потік від операційної діяльності. Цілком ймовірно, що за одного і того ж обсягу виробництва підприємство може бути, наприклад, в зоні прибутку, але мати негативне значення чистого грошового потоку від операційної діяльності і навпаки.

Висновки. Таким чином, для формування зони стабільності підприємства використані наступні методичні засади, а саме: метою забезпечення фінансової стабільності є збалансовані грошові потоки від операційної діяльності; першоосновою є фінансова стабільність, яка формується на результатах операційної діяльності підприємства, а вже на її основі формується фінансова стійкість; фінансова стабільність – це точка або зона, в якій операційні надходження за поточний період дорівнюють операційним та обов'язковим фінансовим виплатам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрійчук, В.Г. Економіка аграрних підприємств [Текст]: підручник / В. Г. Андрійчук. – 2-ге вид., доп. і перероблене. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.
2. Ван Хорн Джеймс К. Основы управления финансами / Ван Хорн Джеймс К. [Пер. с англ.] – М: Финансы и статистика, 1999. – 799 с
3. Гречан А. П. Інноваційний підхід до управління фінансами підприємств [Текст] / А. П. Гречан // Проблеми науки. – 2008. – 2. – С.2-8.
4. Деева Н. М. Фінансовий аналіз [Текст]: Навчально-методичний посібник / Н. М. Деева, О. І. Дедіков ; Міністерство фінансів України. – Дніпропетровськ : ДДФА, 2006. – 379с
5. Забродський, В.С. Аналіз беззбитковості виробництва [Текст] / В.С. Забродський // Бізнес-інформ. – 1998. – №8. – С.52–56.
6. Іванова, Н.Ю. Практичні аспекти аналізу беззбитковості виробництва [Текст] / Н.Ю. Іванова // Економіка, фінанси, право. – 1998. – №11. – С.9–11.
7. Іванова, Н. Ю. Аналіз беззбитковості виробництва: теорія, і практика: навч. посіб. [Текст] / Н.Ю. Іванова. – К.: Лібра, 2002. – 72 с.
8. Коробов, М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємства навч. посіб. [Текст] / М.Я. Коробов. – К.: Знання, 2000. – 378 с.
9. Крамаренко Г.О. Фінансовий аналіз / Г.О.Крамаренко, О.Є. Чорна. - Видавництво «Центр учбової літератури». – Київ. – 2013. – 387 с.
10. Мацибора, В.І. Економіка підприємств: навч. посіб. [Текст] / В.І. Мацибора, В.К. Збарський, Т.В. Мацибора. – К.: Каравела, 2008. – 312 с.
11. Орлов, О.О. Методика маржинального аналізу прибутку і беззбитковості виробництва [Текст] / О.О. Орлов, Є.Г. Рясних // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 4. – Т. 2. – С.7–10.
12. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2003. – 213с.
13. Чимшит С. І. Методичні аспекти формування та оцінювання зони беззбитковості / Сергій Чимшит, Ігор Грабовський // Галицький економічний вісник — Тернопіль : ТНТУ, 2014. — Том 46. — № 3. — С. 155-170.